

Belangrijke brandweerpersoonlijkheden:

G.J. van der Mark

1866 - 1946 Commandant van Wassenaars brandweer en grondlegger van een museum

Peter Snellen

De geschiedenis van de brandweer heeft een aantal markante persoonlijkheden voortgebracht. De Werkgroep Brandweerhistorie probeert hen via artikelen in Eén-Eén-Twee aan de vergetelheid te ontrukken. Daarbij worden regelmatig Nederlandse, maar soms ook buitenlandse persoonlijkheden voor het voetlicht gebracht. Dit maal is het weer de beurt aan een vaderlander, G.J. van der Mark (1866-1946), commandant van de brandweer van Wassenaar en grondlegger van een brandweermuseum.

De vraag rijst wellicht, waarom zo'n groot artikel gewijd wordt aan een persoon, die op de ontwikkeling van de Nederlandse brandweer in zijn totaliteit een niet al te grote invloed heeft gehad. Welnu, gaandeweg het artikel wordt een aantal zaken helder, zaken betreffende de gebeurtenissen in de tijd van Van der Mark. Van der Mark staat daardoor model voor al die commandanten van - veelal niet al te grote - korpsen, die in het begin van de twintigste eeuw leefden en werkten en daardoor te maken kregen met allerlei ingrijpende veranderingen; veranderingen die onvermijdelijk waren en die zij allen op hun eigen wijze en veelal op vrijwillige basis tot een goed einde trachtten te brengen.

G.J. van der Mark

van die verzameling (begonnen werd in 1923) is gelegen in de vooruitziende blik van de toenmalige commandant brandweer van Wassenaar, de heer G.J. van der Mark, die de grote veranderingen in zijn tijd binnen de brandweer zag plaatsvinden en zich gelijktijdig gerealiseerd moet hebben, dat al het waardevolle uit het verleden daarmee spoedig tot de vergetelheid zou gaan behoren, tenzij men startte met een historische verzameling.

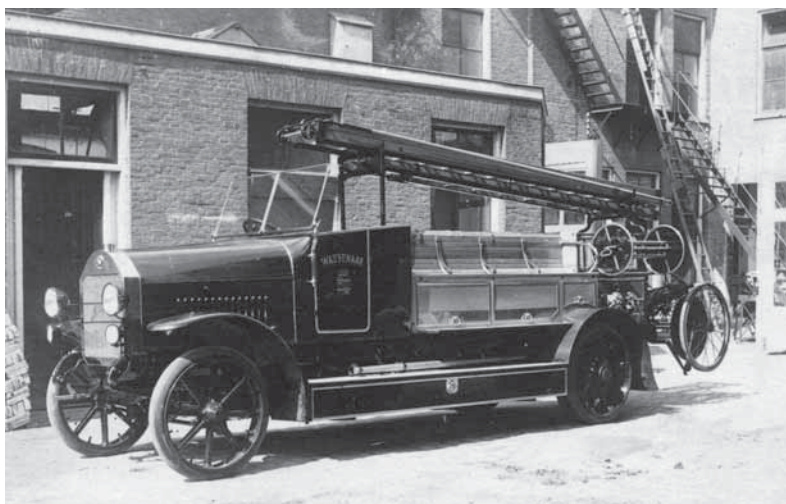
Die collectie werd in 1925 ondergebracht op de zolderverdieping van de toen nieuwe kazerne annex politiebureau aan de Van Zuylen van Nijeveltstraat. Dat museum was op afspraak te bezichtigen. In datzelfde jaar schrijft H.G. Bom ter gelegenheid van het jubileum van Van der Mark een brochure, waarin hij de geschiedenis van de 'Wassenaarsche Vrijwillige Brandweer' (toen nog met hoofdletters geschreven) beschrijft en een opsomming maakt, van hetgeen er in het museum te zien is. Daarbij komt hij dan al tot 123 artikelen, die Van der Mark dus in nauwelijks twee jaren verzameld heeft.

Bom schrijft in zijn inleiding: "Op 5 december 1925 hoopt de Heer G.J. van der Mark, Commandant der Wassenaarsche Vrijwillige Brandweer, zijn Dertigjarig Jubileum te herdenken. Dertig Jaren in dienst der gemeenschap - eene schitterende prestatie, die voorzeker aanleiding zal zijn, dat voornoemde datum niet onopgemerkt zal voorbijgaan. Wij hebben gaarne deze gelegenheid aange-

Wie als rechtgeaard liefhebber van geschiedenis, de brandweer, of beter nog: de brandweergeschiedenis, Wassenaar bezoekt en daar niet tenminste even een bezoek heeft gebracht aan het Huis de Paauw, waar het brandweermuseum is gevestigd, heeft zichzelf dan toch echt tekortgedaan.

In het souterrain van dit - nu als raadhuys in gebruik zijnde - pand bevindt zich een unieke collectie brandweermateriaal uit (vaak lang) vervlogen tijden. De oorsprong

*De Magirus/
Geesink autospuit
(1921-1956).*

Van der Mark (in burger) in de autospuit (foto uit 1922).

grepen om te trachten een historisch beeld te geven van de Geschiedenis en de Ontwikkeling van het Brandwezen te Wassenaar, het opmaken van een Brandkroniek, daaraan toevoegende een Catalogus van het Brandweermuseum, dat met zooveel zorgen in den loop der jaren door den Jubilaris is bijeengebracht.”

Op 8 september 1923 werd door baron van Hardenbroek van Lockhorst een brandweervandael aangeboden. Het vandael was een geschenk van 15 welgestelde Wassenaarders ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. G.J. van der Mark staat in het midden, tweede van links is ondercommandant H. van der Helm.

De collectie is – ook in die tijd – blijkbaar van belang, want met enige trots wordt bij de hoogtepunten uit het bestaan van de brandweer vermeld, dat in 1924 ‘inzending van Historische Stukken uit het Museum’ plaatsvindt op de Brandweertentoonstelling te Rotterdam.

Carrière

De hoofdpersoon van dit artikel werd geboren op 2 oktober 1866 als zesde in een gezin met acht kinderen. Zijn vader verdiende de kost voor dat naar huidige maatstaven toch grote gezin als klein aannemer.

Van der Mark was bij de brandweer van Wassenaar gekomen in 1895. In 1896 werd hij benoemd tot ‘spuitgast no. 1’. In 1900 werd hij

aangesteld als secretaris van het brandweerkorps.

Na een aantal jaren werd hij opperbrandmeester (en ‘voorzitter van de brandweer’), een functie die later werd ombenoemd tot commandant. Als opperbevelhebber was hij van 5 september 1911 tot 5 mei 1925 in dienst in de functie ‘opperbrandmeester’ en van 5 mei 1925 tot 1 december 1930 als ‘commandant’ van de brandweer Wassenaar.

Daarmee heeft hij negentien jaren

het bevel gevoerd over dit korps en dat van in totaal vijfendertig jaren brandweerdienst; op zich al een opmerkelijke prestatie, vooral wanneer men beseft, dat deze functie bij de brandweer voor hem een nevenfunctie was. Hij was een rasecht vrijwilliger.

Zijn beroep was dat van architect en tevens ook aannemer. Zo vertelde zijn kleinzoon, dat grootvader bij zijn huis aan de Rijksstraatweg 451 in Wassenaar een werkplaats had, waar hij samen met zijn personeel kozijnen en deuren maakte voor de huizen die hij ontworpen had en aan het bouwen was.¹ Door een medewerker van het Haags Historisch Museum werd aan een van zijn achterneven verteld, dat hij vooral oude panden en dan vooral in Wassenaar restaureerde.²

Hij was in 1911 de opvolger van opperbrandmeester J. Mansfelt, die zijn functie moest neerleggen in verband met zijn installatie als gemeenteraadslid.³ Als diens opvolger werd G.J. van der Mark benoemd en onder zijn leiding zou de brandweer van Wassenaar behoorlijk worden gemoderniseerd. Dat moderniseren behelsde niet alleen de motorisering van zijn brandweer, maar ook een grondige reorganisatie, waardoor de slagkracht van zijn korps enorm vergroot zou worden ten opzichte van het verleden.

Problemen

Dat opperbrandmeester zijn moet voor Van der Mark niet altijd even gemakkelijk geweest zijn, getuige

hetgeen men leest in 'Van kerk tot brandweerkazerne'. Aanvankelijk werden de talrijke mensen die bij de spuiten van Wassenaar waren aangesteld op geen enkele wijze vergoed voor hun diensten. Integendeel, er bestond een systeem van boetes die geheven werden wanneer men verzuimde het brandweerwerk te verrichten. Daarin kwam in 1902 verandering, toen door de gemeenteraad besloten werd een vergoeding van 20 cent per uur uit te keren aan de brandbestrijders.⁴

Korte tijd daarvoor was echter besloten de boeren van omliggende boerderijen te verplichten te assisteren bij het bestrijden van hooibranden. Hiervoor werden hooiwerkers ingezet, die niet op de lijst van uit te betalen personen waren geplaatst. Bij een brand op Duindigt stelde de eigenaar een premie van 100 gulden ter beschikking. De spuitgasten uit het dorp kregen 20 cent per uur, die van Duindigt 25 cent. De boeren die assistentie verleend hadden werden nu weer wel uitbetaald en kregen zelfs een extra premie. De financiële afhandeling was dus allerm minst duidelijk. In 1917 onttaarde dit in een incident tijdens een brand; voordat ze begonnen met blussen, wilden de brandbestrijders eerst weten, wat ze ermee zouden verdienen. Pas

nadat de opperbrandmeester had toegezegd dat ze 40 cent per uur zouden krijgen, werd met de blussing aangevangen. Het gemeentebestuur besloot echter, deze premie te verlagen tot slechts 30 cent per uur per persoon. Bij diezelfde brand was ook de verzorging van de blussers allerbelabberdst geweest. Voor de tweede keer brak een staking uit. De opperbrandmeester beloofde de zaak te zullen regelen. Niettemin bleef het vaststellen van vergoedingen nog lange tijd een heet hangijzer.

In oktober 1920 verdween de 'plichtbrandweer' en kwam daarvoor in de plaats een vrijwillig brandweerkorps, bestaande uit 15 brandwachten en 4 'hooibrandmeesters'. Alleen bij de Haagkant bleef een soort van buurtbrandweer bestaan, als een soort van reservepost.

Van plichtbrandweer naar vrijwillige brandweer

Die vrijwillige brandweer was langzamerhand ontstaan, nadat G.J. van der Mark (samen met de heren Van der Helm – de latere ondercommandant - en Stijnis) in september 1917 een demonstratie van een motorspuit hadden bijgewoond. Deze demonstratie liep uit op een bezoek van Van der

Mark en Van der Helm aan de brandweertentoonstelling te Arnhem in 1920 om daar een motor- of autospuit te gaan bekijken.

Dit bezoek vormde de aanleiding om een motorspuit te bestellen, die nog in 1920 werd afgeleverd. De spuit was bedoeld voor paardentractie. Daarbij bleef het echter niet, want al in 1921 werd een Magirus/Geesink autospuit met een capaciteit van 1500 l/ minuut aangeschaft. Bovendien kocht het korps een schuifladder, uniformen, telefoonbenodigdheden en een kilometer brandslangen. Door de komst van het motormaterieel was het arbeidsintensieve pompen met de handsputten tot het verleden gaan behoren. Men had nu behoefte aan

De door Van der Mark ontworpen Ford uit 1925 als trekker van de eerste motorspuit uit 1920.

in aantal minder, maar daarentegen wel veel beter geoefend personeel. 1925 moet een druk jaar geweest zijn voor de opperbrandmeester van Wassenaar. In dat jaar kwam er nog een trekkend voertuig voor de motorspuit: een Ford gereedschappenwagen, die naar een ontwerp van Van der Mark werd opgebouwd door Geesink. Het korps bestond toen al uit 22 leden, want men had een aantal chauffeurs weten aan te trekken. Eveneens in 1925 (op 18 september) werd de Wassenaarsche Vrijwillige Brandweer Vereeniging opgericht, waarvan Van der Mark voorzitter werd. Gelijktijdig werd hij commandant van de vrijwillige brandweer. Bovendien kreeg de brandweer het vanaf 1925 een stuk gemakkelijker om aan bluswater te komen: men kon gebruik gaan maken van het pas aangelegde waterleidingnet, hetgeen nog wel enige discussie opleverde tijdens de vergaderingen van Burgemeester en Wethouders of het gebruik van de drinkwaterleiding al dan niet leidde tot verkwisting van drinkwater. Door al deze ontwikkelingen kan Gerard van der Mark ook gezien worden als de architect van de modernisering van de Wassenaarse brandweer.

Huldeblijken

Hoezeer Van der Mark gezien was in Wassenaar en omgeving blijkt onder meer uit een aantal krantenknipsels.

In 1926 geeft Het Vaderland een uitgebreid verslag van het 30-jarig ambtsjubileum van Van der Mark.⁵ De officiële huldiging vond plaats in Huize De Paauw, waar hij lovend werd toegesproken door de burgemeester, de – inmiddels wethouder geworden – heer Mansfelt en zijn ondercommandant. Natuurlijk gingen die lovende woorden vergezeld van indrukwekkende cadeaus: de burgemeester spelde de jubilaris het zilveren kruis op van de Koninklijke Nederlandse Brandweervereniging (KNBV) en overhandigde

een ‘diploma’. De ondercommandant gaf aan, dat Van der Mark bij het hele korps ‘bemind’ was en bood een zilveren inktstel aan namens zijn manschappen, ‘benevens een gedenkalbum waarin de handteekeningen der gevers’. Overigens is dat zilveren inktstel dank zij de familie Van der Mark nu in het Brandweermuseum te Wassenaar.

In zijn dankwoord deelde Van der Mark mede, dat het gemeentebestuur hem een subsidie beschikbaar gesteld had van 75 gulden per jaar, om hem in staat te stellen het brandweerarchief te onderhouden. “Per versierde autospuit ging de brandweer vervolgens huiswaarts om daarna dit jubileum onder eigen manschappen verder te vieren. Des namiddags om 2 uur werd de commandant door de Muziekvereniging Excelsior een serenade gebracht.

Onder gezelligen kout is men lang nadien bijeen gebleven. Er werd o.m. een film vertoond, waarop de Wassenaarsche Brandweer in actie is met al het aanwezige brandweermaterieel, zelfs met het oudste van ongeveer 1670.”

In datzelfde Het Vaderland wordt gewag gemaakt van de ontslagaanvraag van Van der Mark.⁶ Het artikel bestaat hoofdzakelijk uit een opsomming van wapenfeiten die door deze commandant verricht werden.

Wij citeren:

“De groote medewerking, welke

hij van den oud-burgemeester, jhr. B. Ph. Storm van 's-Gravensande, kreeg, heeft ertoe geleid, dat hij, naarmate de gemeente zich uitbreidde, ook het materiaal regelmatig uitbreiden kon, waarbij hij in de gelegenheid gesteld werd, het beste materiaal aan te schaffen.

De beide motorspuiten, welke thans nog in gebruik zijn, werden 10 jaar geleden aangeschaft, waardoor Wassenaar toen tot de weinige Nederlandsche gemeenten behoorde, die over motorbrandspuiten de beschikking had.

De heer v.d. Mark heeft van de door hem gedurende zijn jarenlange ervaring gemaakte studie en ondervinding op het gebied van het broeien van hooibergen, sedert 15 à 16 jaar branden door het broeien van hooi weten te voorkomen.

De heer v.d. Mark acht verder van groote beteekenis den aanleg der waterleiding, waardoor volgens hem de grootste moeilijkheden weggenomen zijn, welke vroeger n.l. daarin bestonden, dat men soms met 100 menschen met 4 of 5 handspuitjes moest uitrukken, het water eerst moest opzoeken in naburige slooten en dikwijls over afstanden van 700, 800 en 1000 M. moest vervoeren naar de plaats van den brand.

Zeer werd door hem ook het huidige alarmsysteem geprezen en de aanwezigheid van 6 of 7 slangenwagens op verschillende punten in het dorp, waarmede

Van der Mark hield zich erg bezig met hooibranden.

Korps met vaandel voor Huize de Paauw, vermoedelijk ter gelegenheid van de viering van het 30-jarig ambtsjubileum waar Van der Mark (met hoge hoed) een onderscheiding van de KNBV kreeg.

soms een begin van brand onmiddellijk kon worden onderdrukt.”

In 1931 meldt die krant dat Van der Mark bij zijn afscheid gehuldigd is en dat hij namens ‘een groot deel der Wassenaarsche burgerij een herinneringsmedaille’ kreeg aangeboden, alsmede een zitkamerameublement.⁷

Op 16 februari van datzelfde jaar wordt melding gemaakt van het openen van een brandweertentoonstelling in de gymnastiekzaal van de Piusschool aan de Oud-Wassenaarscheweg, die ‘van heden tot en met 22 Februari a.s. van ’s morgens 10 tot ’s avonds zes uur tegen geringen prijs voor de belangstellende bezoekers’ openstaat.⁸

Deze tentoonstelling is mogelijk geworden dankzij de Vereeniging van Parkbewoners.

In de beschrijving van wat er allemaal te zien is, wordt onder meer vermeld een rekening voor de eerste brandspuit van Wassenaar, groot 440 gulden en ondertekend door Jan van der Heide en Jan van der Heide de Jonge.

Lid Museumcommissie

Het belang van de collectie Van der Mark blijkt wel uit de corres-

pondentie die gevoerd wordt door de heer Bom, secretaris van het Nationaal Brandweermuseum (dan nog) te Utrecht (in het huidige Catharijnenconvent). Hierin wordt hem verzocht, een groot deel van zijn collectie (vooralsnog in bruikleen) te willen afstaan aan dat museum. We schrijven dan 1936.⁹ Blijkbaar heeft men een expositie gewijd aan het Genootschap Utrechts Brandweer ter gelegenheid van het 17de lustrum van dat genootschap en wil men daarin ook een deel van de collectie Van der Mark tentoonstellen. Er gaan zelfs uitnodigingen uit aan het voornoemde genootschap en de Koninklijke Nederlandse Brandweer Vereniging.

Ook in 1936 wordt Van der Mark benoemd tot lid van de museumcommissie van de KNBV.

Maar dan gaat er iets mis. Wat precies, is niet geheel duidelijk, maar blijkbaar heeft het te maken met verzekering van de inventaris van de ‘brandweercollectie Wassenaar’. Blijkbaar vindt de gemeenteraad dat er eens over verzekeringspenningen gesproken dient te worden.

Uit de bijlage tot de handelingen van de Raad der gemeente Wassenaar blijkt dat de gemeente een

aantal objecten al in 1921 – in bruikleen volgens de gemeente, in eigendom volgens Van der Mark – heeft afgestaan en dat er een jaarlijkse subsidie van 75 gulden wordt afgestaan, met als doel het onderhoud van de eigendommen der gemeente in de collectie veilig te stellen en aanvulling van de collectie mogelijk te maken.¹⁰ Daarbij vindt de gemeenteraad dat de collectie in zijn geheel veiliggesteld moet worden voor het nageslacht. Van der Mark antwoordt, dat dit zo goed als zeker geregeld is, maar de gemeente neemt daarmee geen genoegen. Waarschijnlijk is Van der Mark van plan geweest, de gehele collectie over te dragen aan het Nationaal Brandweermuseum. Maar dan wil Wassenaar zijn “eigen spullen” terughebben. In de handelingen van 1936 wordt zelfs gedreigd met dwangmaatregelen. Burgemeester en Wethouders stellen de raad in overweging ‘voor het geval den heer van der Mark niet mocht kunnen voldoen aan den eisch, de voorwerpen der gemeente af te dragen, desnoods in rechte hem daartoe te dwingen en alle maatregelen te nemen, welke noodig zijn om de belangen der

gemeente te verzekeren'. Vervolgens vindt er correspondentie plaats met betrekking tot verzekering van de in bruikleen afgestane voorwerpen uit de collectie. De polis van Van der Mark schijnt te zijn afgelopen en moet opnieuw worden afgesloten.

Dan wordt het stil aan dit front. Maar niet op dat van het wereldgebeuren. Blijkbaar zijn de spullen voor een groot deel niet terug naar Wassenaar gekomen, maar in Utrecht gebleven. In het archief aldaar bevindt zich zelfs een schrijven met een gedrukt briefhoofd van het 'Brandweermuseum Van der Mark'.

Daarop schrijft Van der Mark in 1939 een brief aan de burgemeester van Wassenaar met het verzoek *'de door mij aan het museum afgestane handbrandspuiten wel weder ter mijner beschikking te willen doen stellen, aangezien deze alhier direct nodig zijn voor de organisatie van den Luchtbeschermingsdienst'*.¹¹

De luchtbeschermingsdienst die is opgericht met het oog op de uit te breken oorlog heeft materieel nodig. De luchtbeschermingsbrandweer wordt dan dus uitgerust met handspuiten en ander museummateriaal, in totaal acht handbrandspuiten (huisbrandspuitjes, enkel- en dubbelwerkende handbrandspuiten) en

een kist met linnen slangen en koppelingsmateriaal.

Onder aan de inventarislijst van dit materiaal wordt dan nog vermeld, dat *'vooromschreven voorwerpen – moeten – zoodra blijkt niet meer voor genoemden dienst noodig te zijn, onmiddellijk vrachtvrij in het Brandweermuseum der K.N.B.V. te Utrecht of ander nader aan te duiden plaats in denzelfden toestand terug bezorgd worden. Geen inscriptie of beschilderen mogen veranderd worden dan alleen gemerkt worden met de letters L.B.D.W.'*

Collectie in Utrecht of toch in Wassenaar?

Op 11 augustus 1936 werd de ruimte, die gereserveerd was voor de collectie Van der Mark, die in bruikleen werd ontvangen, officieel geopend. Zoals gezegd: Van der Mark werd bij schrijven d.d. 26 september 1936 door het bestuur van de KNBV benoemd tot lid van de museumcommissie van de KNBV.

Uit het verslag van het Rijksbrandweermuseum (de KNBV was immers opgeheven door de bezetter) over de periode 1 juli 1941 t/m 31 december 1941 blijkt: *'Uit de Verzameling Wassenaar werd met toestemming van de Rijksinspectie aan den Heer G.J. van der Mark te Wassenaar*

teruggezonden een handschrift: 'Lezing over de historie van het Brandwezen, v. 1931' waarvoor een bewijs van ontvangst is ingekomen.'

Blijkbaar was op dat moment de verzameling Van der Mark dus nog in Utrecht.

Op 26 oktober 1946 overlijdt G.J. van der Mark, op 80-jarige leeftijd. Daarmee komt weliswaar een einde aan het leven van een markant man, maar de collectie blijft voortbestaan, zij het – achteraf beschouwd - met enige leemten. Uit een krantenbericht van 10 mei 1948 blijkt dat Utrecht geen brandweermuseum meer heeft. De gemeente Utrecht heeft geen museumruimte meer ter beschikking. De ruim 15.000 nummers uit de catalogus van het museum worden overgebracht naar Den Haag. Een deel van de collectie is daar dan nodig in verband met een grote brandweertentoonstelling die 'eerdaags' in Den Haag wordt gehouden.

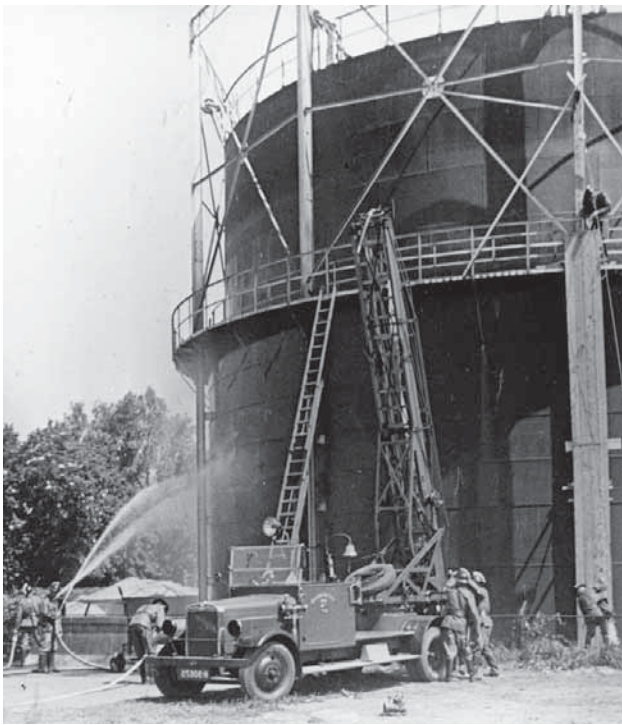
De collectie van het Gezelschap Utrechts Brandweer is in de Domstad gebleven, de Collectie Wassenaar gaat terug naar Wassenaar; maar dat gaat niet helemaal zonder slag of stoot.

De collectie van het Nederlands Brandweermuseum is op dat moment dus over drie plaatsen verdeeld en men stelt zich de vraag of het nog eens zover zal komen dat de waardevolle verzameling in haar geheel als Nederlands Brandweermuseum zal worden ondergebracht. Dat zal dan in 1963 gebeuren, als in Hellevoetsluis een bescheiden begin gemaakt wordt van wat zal uitgroeien tot het Nationaal Brandweermuseum. De 'collectie Wassenaar' maakt daar dan echter geen deel meer van uit.

De zoon van de oud-commandant der Wassenaarse brandweer – overigens ook zelf architect en door zijn vader benoemd tot executeur-testamentair - heeft na het overlijden van zijn vader en in samenwerking met de toenmalige commandant Huysinga, weten te bewerkstelligen, dat de collectie weer terug naar Wassenaar komt.¹² Wanneer de zaak anders alleen maar opgeslagen is in kisten, kan

De expositie op de Pius-school in 1931.

niemand ervan genieten!, moet de achterliggende gedachte geweest zijn. Een gedeelte van de verzameling Van der Mark wordt eerst nog tentoongesteld op de brandweertentoonstelling in de Houtrusthallen in Den Haag. Na afloop van

De motorisering van de Wassenaarse brandweer zette zich voort met de aanschaf in 1931 van een 16 meter Geesink autoladder op Magirus (hier tijdens een oefening in 1941).

die tentoonstelling wordt hij tentoongesteld in een ruimte in de toenmalige brandweerkazerne van Wassenaar. Ook dat blijkt geen definitieve plaats te zijn, want op enig moment wordt de collectie weer verplaatst, tot hij zijn huidige plaats heeft gevonden, in het souterrain van Huize De Paauw, dat daarvoor geheel is aangepast.

Afsluitend wil ik iedereen bedanken die mij heeft geholpen alle gegevens voor dit artikel bijeen te sprokkelen. Op de eerste plaats zijn dat de leden van de familie Van der Mark, die allen enthousiast reageerden; op de tweede plaats de medewerkers van het Brandweermuseum Wassenaar en last but not least: de collega's van de Werkgroep Brandweer Historie

die telkens weer uit allerlei hoekjes en gaatjes materiaal weten op te diepen.

- 1 Mondelinge overlevering door zijn kleinzoon, wonend te Alkmaar.
- 2 Mondelinge overlevering aan H. van der Mark te Emmeloord.
- 3 Van kerk tot brandweerkazerne; 300 jaar brandweer Wassenaar 1695-1995. G.Spruit & T.L. Wijffjes.
- 4 Van kerk tot brandweerkazerne; 300 jaar brandweer Wassenaar 1695-1995. G.Spruit & T.L. Wijffjes (pag. 25).
- 5 Het Vaderland, 06-12-1925.
- 6 Het Vaderland, 07-11-1930.
- 7 Het Vaderland, 19-01-1931.
- 8 Het Vaderland, 16-02-1931.
- 9 Afschriften van correspondentie te vinden in het archief van het Brandweermuseum te Wassenaar.
- 10 Bijlage nummer 75; 21 september 1936 (pagina's 128-130).
- 11 Maart 1939; voorhanden in Brandweermuseum Wassenaar.
- 12 Afschriften van correspondentie uit 1946 tot 1948; familie Van der Mark.

Alle foto's: Brandweermuseum Wassenaar.